

RETSSTATSPRINCIPPET: EN BRUGERVEJLEDNING

RETSSTATSPRINCIPPET, DEMOKRATI, MENNESKERETTIGHEDER

Retsstatsprincippet, demokrati og menneskerettigheder, de tre søjler i Europarådet, er tæt forbundne og uadskillelige.

- ▶ Demokrati sikrer borgernes deltagelse i offentlige beslutningsprocesser.
- ▶ Menneskerettigheder beskytter enkeltpersoner mod vilkårlig og uberettiget indgriben i deres frihedsrettigheder og sikrer menneskets værdighed.
- ▶ En retsstat sikrer, at udøvelsen af offentlig magt reguleres og overvåges.

Retsstaten fremmer demokratiet, fordi den fastlægger ansvarlighed for dem, der udøver offentlig magt. Den beskytter menneskerettighederne gennem et uafhængigt og upartisk retssystem og beskytter minoriteter mod vilkårligt flertalsstyre.

Hvorfor er dette vigtigt?

En stat uden klare regler er udsat for ustabilitet og vilkårlighed.

Retsstatsprincippet beskytter alles grundlæggende frihedsrettigheder. Det er grundlaget for moderne demokratier.

Retsstatsprincippet bygger på fem grundlæggende principper:

- ▶ **Lovmæssighed** – Love gælder for alle og sætter grænser for magten.
- ▶ **Retssikkerhed** – Love er klare, tilgængelige og forudsigelige.
- ▶ **Forebyggelse af magtmisbrug** – Der foretages kontrol for at undgå vilkårlighed.
- ▶ **Ligestilling for loven og ikke-diskrimination** – Love beskytter alle og anvendes ligeligt, og diskrimination er forbudt.
- ▶ **Adgang til uafhængig og upartisk retspleje** – Alle kan forsvare deres rettigheder ved en domstol.

»Fru Justitia« illustreret af den maltesiske kunstner Nadine Theuma

LOVMÆSSIGHED

Love gælder for alle og sætter grænser for magten

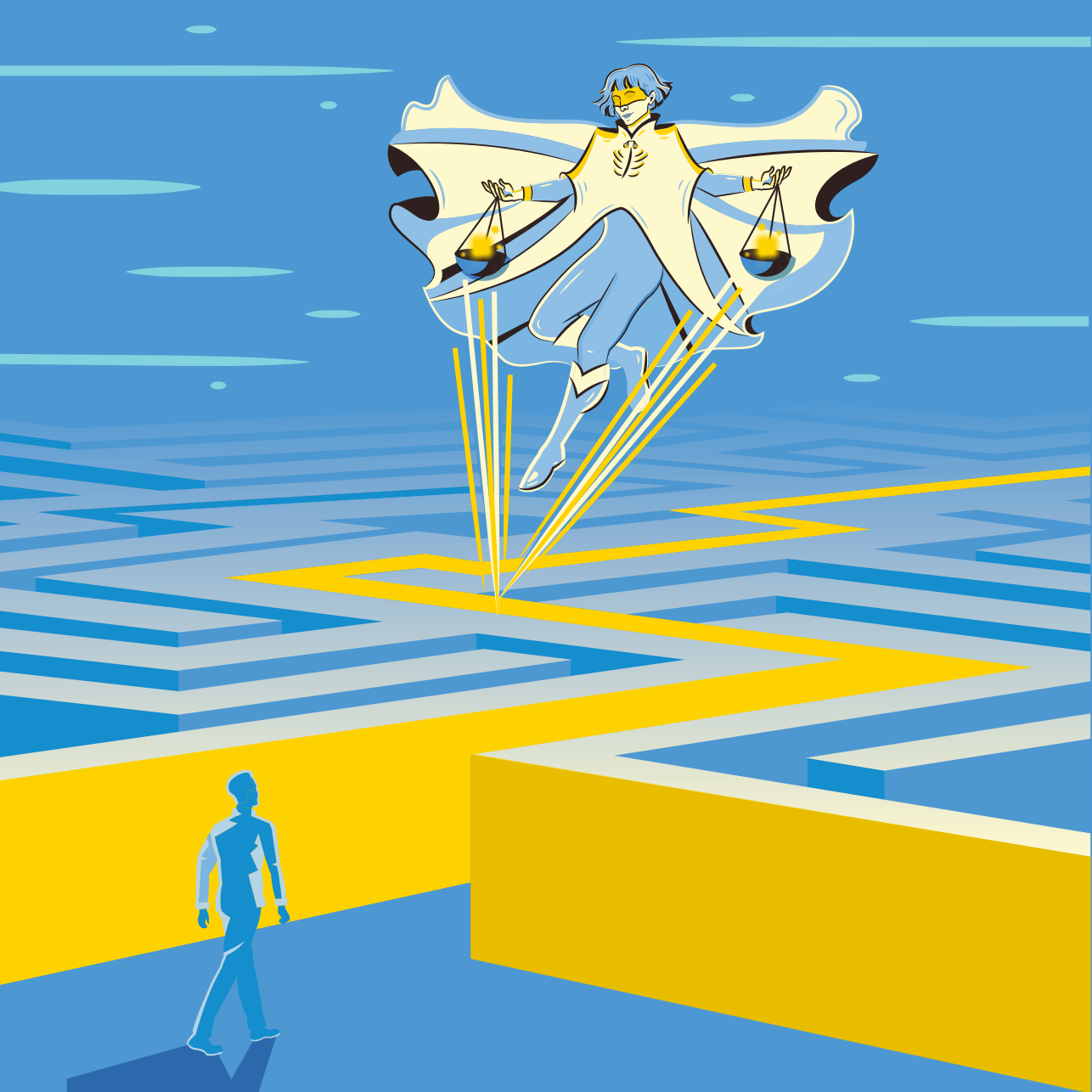
I en retsstat reguleres myndighedernes og borgernes handlinger af demokratisk vedtaget lovgivning. Den udøvende magt kan ikke udøve sin magt og påtvinge sin vilje uden grænser eller kontrol.

Vigtige principper

- ▶ Alle beslutninger skal træffes inden for lovens rammer.
- ▶ Love skal vedtages gennem en klar og gennemsigtig demokratisk proces.
- ▶ Offentlige myndigheders beslutninger skal kontrolleres af et uafhængigt retsvæsen. Regeringen kan ikke tildele sig selv nye beføjelser uden at følge de regler, der er fastsat i forfatningen.
- ▶ Internationale konventioner og traktater samt afgørelser truffet af internationale domstole skal anvendes og overholdes.
- ▶ Loven skal gennemføres effektivt.

Hvorfor er dette vigtigt?

Uden grænser ville magt let kunne misbruges. For eksempel kunne en regering begrænse frihedsrettighederne efter forgodtbefindende. Klarhed og respekt for demokratisk vedtaget lovgivning er en garanti for retfærdighed og lighed for alle.

RETSSIKKERHED

Love er klare, tilgængelige og forudsigelige

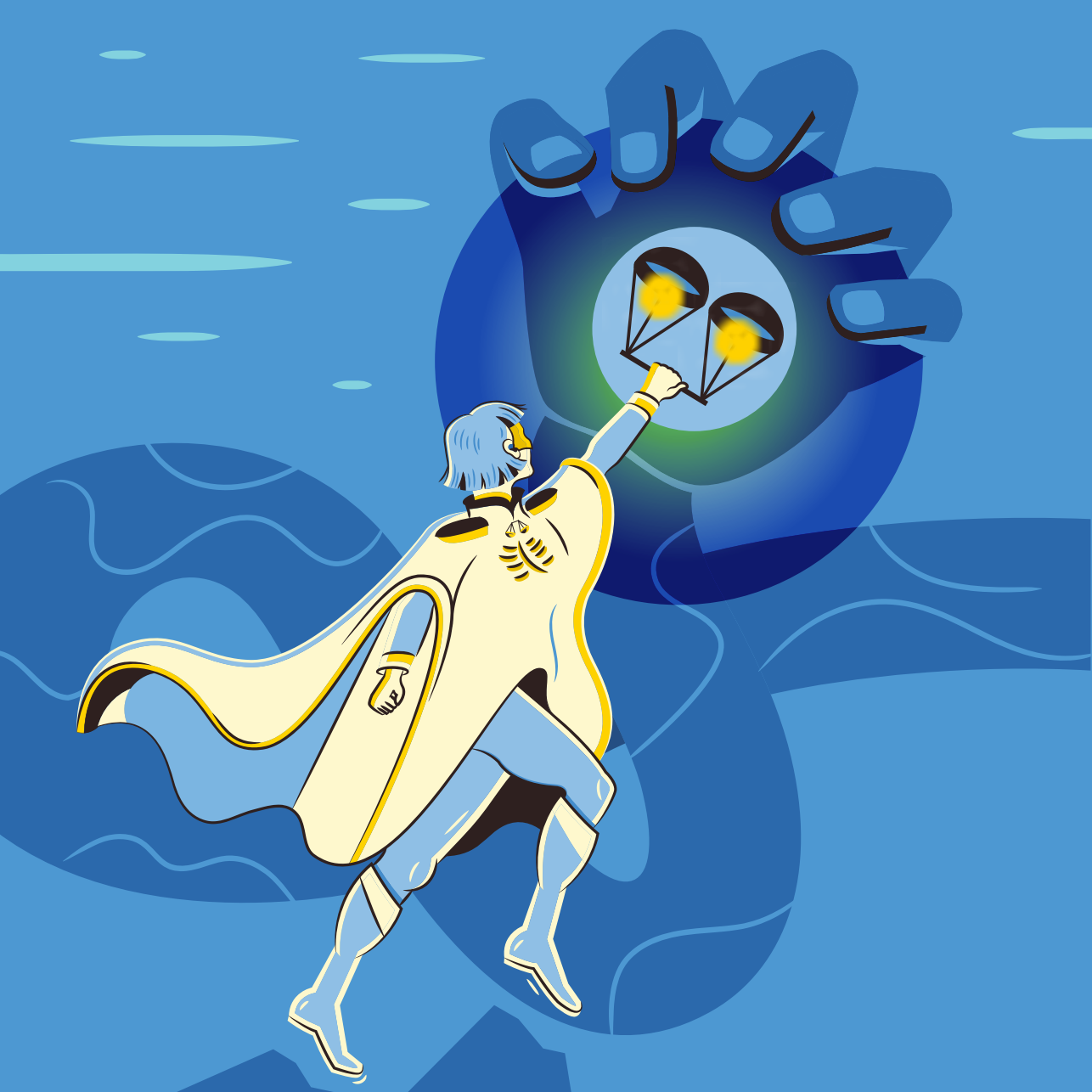
Retssikkerhed garanterer, at love er klare, tilgængelige og forudsigelige og ikke anvendes med tilbagevirkende kraft. På den måde kender alle på forhånd deres rettigheder og forpligtelser.

Vigtige principper

- ▶ Lovgivning og domstolsafgørelser skal være let tilgængelige og forståelige.
- ▶ Love må ikke ændres på uforudsigelig vis og skal være konsekvente.
- ▶ En person kan ikke dømmes for en handling, der ikke udgjorde en forbrydelse eller en lovovertrædelse på det tidspunkt, hvor den blev begået.

Hvorfor er dette vigtigt?

For at enkeltpersoner kan handle med tillid, skal de kende deres rettigheder og forpligtelser. Uklare eller hurtigt skiftende love skaber usikkerhed og ustabilitet og gør enkeltpersoner sårbare over for vilkårlige sanktioner.

FOREBYGGELSE AF MAGTMISBRUG

Magtudøvelse kontrolleres for at undgå vilkårlighed

Ubegrænset og ukontrolleret magt fører til uretfærdighed. Farerne ved absolut magt omfatter vilkårlige beslutninger, korrupsion og politisk undertrykkelse. For eksempel kan overdreven overvågning uden retslig tilladelse eller tilsyn føre til krænkelse af menneskerettighederne.

Vigtige principper

- ▶ Magtadskillelse: Magten må ikke være koncentreret i hænderne på én myndighed.
- ▶ Begrundelsespligt: Offentlige beslutninger skal begrundes.
- ▶ Domstolsprøvelse: Alle offentlige beslutninger skal kunne prøves for uafhængige og upartiske domstole.

Hvorfor er dette vigtigt?

Uden tilsyn kan en regering træffe vilkårlige beslutninger, censurere sine modstandere eller endda afskaffe grundlæggende friheder. Retsstatsprincippet fastlægger sikkerhedsforanstaltninger for at forhindre sådanne misbrug.

LIGESTILLING FOR LOVEN OG IKKE-DISKRIMINATION

Love beskytter alle og anvendes ligeligt, og diskrimination er forbudt

Retsstatsprincippet forudsætter, at alle mennesker har samme lovbestemte rettigheder og pligter, og at de behandles uden uberettigede forskelle.

Ligestilling for loven betyder

- ▶ Der må ikke gøres uberettigede forskelle mellem mennesker, hverken i lovgivning eller i dens anvendelse.
- ▶ Der skal ydes beskyttelse mod enhver form for diskrimination.
- ▶ De samme rettigheder og pligter skal garanteres for alle.
- ▶ Enhver, der udsættes for diskrimination, skal kunne forsvare sig.

Historisk fremskridt – Eksemplet med kvinders stemmeret

Finland var det første europæiske land, der gav kvinder stemmeret i 1906. Først efter 1918 blev stemmeretten udvidet til de fleste andre europæiske lande, og den har først været universel i Europa siden 1984. I dag sikrer retsstatsprincippet ikke kun kvinders stemmeret, men også deres aktive deltagelse i det politiske liv uden diskrimination.

ADGANG TIL UAFHÆNGIG OG UPARTISK RETSPLEJE

Alle kan forsvare deres rettigheder ved en domstol

Adgang til en uafhængig og upartisk domstol giver folk mulighed for at forsvare deres rettigheder. For eksempel har Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fastslået, at det var en krænkelse af ansøgernes rettigheder, at de ikke havde mulighed for at anfægte deres afskedigelse, fratagelse af ejendom eller fratagelse af samværsret med deres børn i en domstol. Hurtig og tilgængelig retspleje er afgørende for at sikre lige rettigheder.

Nøgleprincipper

- ▶ Alle har ret til at indbringe en sag for en domstol og har ret til en retfærdig rettergang ved en uafhængig og upartisk domstol.
- ▶ Domme skal være offentlige og begrundede.
- ▶ Juridisk rådgivning og retshjælp er tilgængelig for dem, der har behov for det.
- ▶ Procedurerne skal afgøres inden for en rimelig tid og må ikke være for omkostningsfulde.
- ▶ Domstolsafgørelser skal fuldbyrdes.

Hvorfor er dette vigtigt?

Uden adgang til domstolene ville borgere, der er blevet uretfærdigt behandlet, ikke være i stand til at gøre deres rettigheder gældende. Staten skal garantere uafhængige domstole og et retssystem, der er tilgængeligt for alle.accessible to all.

PAX TIBI MARCE
EVANGELISTA

RETSSTATSPRINCIPPET I PRAKSIS

Europarådets Venedig-Kommissions rolle

Venedig-Kommissionen støtter medlemsstater i at udforme forfatningssystemer, der sikrer retsstatsprincipperne. Kommissionen har udarbejdet et redskab – tjeklisten for retsstatsprincippet – til at vurdere, i hvilket omfang retsstatsprincipperne er gennemført i et givet land.

Venedig-Kommissionens tjekliste for retsstatsprincippet

Tjeklisten for retsstatsprincippet fra 2016 præsenterer de centrale principper for retsstatsprincippet – lovmæssighed, retssikkerhed, forebyggelse af magtmisbrug, adgang til domstolene, lighed og ikke-diskrimination – i form af standarder med detaljerede parametre og relevante kilder.

Ved hjælp af tjeklisten kan regeringen, parlamentet, civilsamfundet, borgerne og internationale organisationer vurdere, i hvilket omfang retsstatsprincipperne overholdes i et givet land. Tjeklisten gør det således muligt at identificere svagheder eller mangler, der kræver handling fra statens side. Venedig-Kommissionen har fremsat en række anbefalinger til, hvordan sådanne svagheder og mangler kan afhjælpes.

Hvem er vi?

Venedig-Kommissionen, »for demokrati gennem lovgivning«, er Europarådets rådgivende organ for forfatningsret, der består af uafhængige eksperter.

Den blev oprettet den 10. maj 1990 på initiativ af den italienske forsker Antonio La Pergola. Efter Berlin-murens fald hjalp Kommissionen en række tidligere socialistiske lande med at vedtage demokratiske forfatninger og lovgivning og senere tiltræde Europarådet.

I dag bistår den sine medlemsstater med at udforme forfatnings- og lovgivningsreformer, der er i overensstemmelse med internationale standarder. Overholdelse af Kommissionens anbefalinger har lettet processen med at opnå medlemskab af Den Europæiske Union.

Mission

Efter anmodning og gennem en inklusiv høringsproces med de nationale myndigheder, statslige institutioner, interessenter og civilsamfundet vurderer Venedig-Kommissionen forfatnings- og lovgivningsreformer, navnlig på det valgmæssige og retlige område, og fremsætter ikke-bindende anbefalinger om, hvordan disse reformer kan forbedres med henblik på at respektere og gennemføre principperne om demokrati, menneskerettigheder og retsstatsprincippet og udforme effektive og levedygtige regeringssystemer.

Medlemsstater

Venedig-Kommissionen består af de 46 medlemmer af Europarådet samt 15 yderligere medlemmer fra Amerika, Afrika og Asien.

Hvorfor Venedig?

Den ”Europæiske Kommission for Demokrati gennem Lovgivning” har fået sit navn »Venedig-Kommissionen« fra den berømte italienske by i Lagunen, hvor den afholdt sit første møde og hvor den fortsat mødes fire gange om året.

1990-2025 - Resultater

I løbet af sine 35 års eksistens har Venedig-Kommissionen takket være sin uafhængighed og upartiskhed, sin professionalisme og sine inklusive arbejdsmetoder haft stor indflydelse på at fremme vedtagelsen af demokratiske forfatninger og institutionernes demokratiske funktion. Kommissionen har især bidraget til at styrke respekten for retsstatsprincipperne samt til at fremme magtadskillelse og domstolenes uafhængighed i medlemsstaterne.

- ▶ **1000+:** Antal udtalelser og rapporter om forfatningsmæssige og lovgivningsmæssige reformer
- ▶ **50+:** Antal forfatninger, der er udarbejdet eller revideret med hjælp fra Kommissionen
- ▶ **200+:** Antal uafhængige juridiske eksperter, der har bidraget til dens arbejde

Hvorfor er dette vigtigt for os alle?

Retsstatsprincippet betyder:

- Et stabilt og fredeligt demokrati.
- Borgere, der er frie og beskyttet mod vilkårlighed.
- Et mere retfærdigt og ligestillet samfund.

Illustrationer: Nadine Theuma

Alle rettigheder forbeholdes.
Ingen del af denne publikation må
oversættes, reproducere eller videreformidles
uden forudgående skriftlig tilladelse fra
Direktoratet for Kommunikation
(F-67075 Strasbourg Cedex eller
publishing@coe.int).

Fotos © Europarådet

Udgivet af Europarådet
F-67075 Strasbourg Cedex

www.coe.int

© Europarådet, december 2025

Venedig-Kommissionens hjemmeside

<https://venice.coe.int>

Denne brochure undersøger de væsentlige principper for retsstatsprincippet: lovmæssighed, retssikkerhed, forebyggelse af magtmisbrug, lighed for loven og adgang til domstolene. Disse principper udgør hjørnestenen i demokratiet og menneskerettighederne og sikrer ansvarlig regeringsførelse, individuelle frihedsrettigheder og retfærdighed i samfundet. Lær, hvordan Europarådet gennem Venedig-Kommissionens arbejde støtter staterne i at opretholde disse standarder og beskytte borgerne mod vilkårlig magt. Uanset om du er politisk beslutningstager, studerende eller engageret borger, viser denne vejledning, hvorfor retsstatsprincippet er vigtigt, og hvordan det beskytter vores friheder hver dag.

DAN

www.coe.int

Europaradet er den forende menneskerettighedsorganisation på det europ.iske kontinent. Organisationen har 46 medlemsstater, herunder alle medlemmer af den Europ.iske Union. Alle Europaradets medlemsstater har tiltradt Den Europ.iske Menneskerettighedskonvention, der specifikt har til formål at beskytte menneskerettigheder, demokrati og retsstatsprincipperne. Den Europ.iske Menneskerettighedsdomstol overvager implementeringen af Menneskerettigheds-konventionen i Europaradets medlemsstater.

